

درباره مقابله با شیوع ویروس کرونا (۲۱)

صنعت گردشگری و کرونا

بحران شیوع کرونا منجر به ایجاد محدودیت‌ها و هشدارهایی مبنی بر عدم مسافرت و تعطیلی تمامی زنجیره خدمات گردشگری اعم از اقامت، غذا و نوشیدنی، تفریحی و سرگرمی، حمل‌ونقل و خدمات مسافرتی در سراسر جهان شد.

در ایران همزمانی بحران شیوع کرونا با تعطیلات سال نو و عید نوروز به‌عنوان بازه اصلی سفرهای داخلی و خروجی موجب شده است تا تمامی فعالان صنعت گردشگری با یک مخاطره بی‌سابقه واقعی روبه‌رو شوند چراکه براساس تخمین‌های صورت گرفته از ۵ سال گذشته می‌توان گفت سالیانه از ابتدای اسفندماه تا پایان فروردین‌ماه حدود ۱ میلیون مسافرت خارجی توسط گردشگران ایرانی صورت می‌گرفت و حدود ۸۵۰ هزار گردشگری خارجی طی این مدت به کشور وارد می‌شدند. همچنین در طی این مدت حدود ۲۰ میلیون نفر سفر داخلی با ۷۵ میلیون شب اقامت (بر اساس میانگین نوروز ۱۳۹۸) توسط گردشگران داخلی ثبت می‌شد که با توجه به شرایط کنونی این صنعت با رکود عمیق مواجه خواهد شد.

کسب‌وکارهای حوزه گردشگری (داخلی، ورودی و خروجی) که یکی از موتورهای اشتغال و رشد در دوران تحریم و به صادرات نامرئی محسوب می‌شوند، در این وضعیت پیش آمده عملاً تعطیل شده و به عبارتی چرخ این صنعت اشتغالزا نیز متوقف شده است و واحدها و فعالیتهای فراوانی در زنجیره وابسته به آن (از جمله اقامت، حمل‌ونقل، غذا و خوراک، مجتمع‌های تفریحی و سرگرمی و سایر واسطه‌های بالادستی و پایین‌دستی) آسیب‌دیده و کارکنان آنها ممکن است کار خود را از دست بدهند. هرچند که به علت فقدان نظام آماری منسجم در صنعت گردشگری کشور، نمی‌توان برآورد دقیقی از میزان اثرات ویروس کرونا بر صنعت گردشگری داشت ولی بر اساس شواهد موجود و اظهارات دست‌اندرکاران امر، ایران اسلامی در سال ۱۳۹۸ میزبان حدود ۸ میلیون گردشگر خارجی بوده (غالباً از کشورهای همسایه) که موجب شده است کشور از نظر میزان رشد در جذب گردشگر خارجی در میان سه کشور اول جهان قرار بگیرد که در صورت استمرار وضع موجود اثرات آن بر تمام زنجیره خدمات صنعت گردشگری به مراتب فزاینده خواهد بود.

اگر سناریوی مدیریت و مهار ویروس کرونا مؤثر باشد، به علت ماهیت بازگشت‌پذیری سریع گردشگری به شرایط عادی، احتمال دارد که سفرهای گردشگران ایرانی (به ویژه گردشگری داخلی) در تابستان ۱۳۹۹ دوباره رونق گرفته و حتی نسبت به سالیان اخیر حجم این سفرها بیشتر شود چرا که صنعت گردشگری در ایران و حتی جهان، با یک تأخیر در تقاضا روبه‌رو بوده است و این امر می‌تواند علاوه بر احیای کسب و کارهای این حوزه، تأثیر مستقیمی بر افزایش نرخ خدمات و حتی نرخ ارز داشته باشد که نیازمند مدیریت است. اگرچه با

معاونت پژوهش‌های
اجتماعی - فرهنگی
دفتر مطالعات
آموزش و فرهنگ

مشخصات گزارش

شماره مسلسل:
۲۷۰۱۷۰۴۲

تاریخ انتشار:
۱۳۹۹/۲/۲۲

توجه به داده‌های اپیدمیولوژیستی تا حدود زیادی تحقق این سناریو دور از دسترس است اما نامحتمل نیست، لذا، در صورت تحقق این سناریو می‌توان موارد زیر جهت رونق دوباره کسب‌وکارهای وابسته به صنعت گردشگری پیشنهاد نمود:

۱. برنامه‌ریزی برای اعطای مرخصی سفر به صورت سه مرحله‌ای از ۱۵ تیرماه ۱۳۹۹ تا ۳۰ مردادماه ۱۳۹۹ به کلیه کارکنان شاغل در دستگاه‌های اجرایی (به صورتی که در سه بازه زمانی ۱۵ روزه در هر بازه حداقل یک سوم کارکنان شاغل در مرخصی سفر باشند).

۲. با توجه به صرفه‌جویی و کاهش مصرف بنزین در ایام تعطیلی ناشی از کرونا، دولت بسته‌های تشویقی برای افزایش تقاضای سفر عامه مردم (مانند اختصاص بنزین سفر) برای گسترش گردشگری داخلی بعد از کنترل ویروس کرونا ارائه نماید.

۳. دولت ۳۰ درصد تخفیف در حمل‌ونقل مسافران (هواپیما، قطار، اتوبوس‌های بین شهری) برای ۱۵ مقصد گردشگری کم‌برخوردار کشور را پس از بحران به مسافران و گردشگران اهدا نماید و بر رشد نامتعارف قیمت خدمات گردشگری ناشی از افزایش تقاضای سفر و گردشگری نظارت نماید.

۴. دولت دریافت مالیات بر ارزش افزوده کلیه دریافت‌کنندگان خدمات گردشگری در مناطق هدف گردشگری (ولایت مناطق کم‌برخوردار) را به مدت یکسال بعد از بحران به حالت تعلیق درآورد.

۵. عوارض خروج از کشور برای تمامی گردشگرانی که از ایرلاین‌های داخلی برای مسافرت (رفت و برگشت) به خارج از کشور استفاده نمایند تا یکسال پس از بحران نیم بها گردد.

۶. هزینه صدور ویزا و روادید (عوارض ورودی) برای تمامی مسافران و گردشگران ورودی (به استثنای ویزای تجاری) از همه کشورها صفر گردد.

۷. نرخ عوارض آزادراهی برای اتومبیل‌های سواری شخصی در وضعیت کنونی دو برابر و پس از عبور از بحران کرونا نیم بها گردد.

۸. بهای ورودی کلیه موزه‌ها و آثار و بناهای تاریخی و فرهنگی متعلق به دستگاه‌های اجرایی کشور پس از بحران به مدت یکسال نیم بها شود.

لکن چنانچه به هر دلیل شیوع کرونا کنترل نشود (که بسیاری از پیش‌بینی‌ها از سوی مراجع مختلف به‌ویژه سازمان بهداشت جهانی و کارشناسان داخلی حکایت از تحقق این سناریو دارد) و صنعت گردشگری کشور با ادامه‌دار بودن قرنطینه و طرح فاصله‌گذاری اجتماعی تا سال ۱۴۰۰ روبرو باشد باید تدابیر و راهکارهایی را اجرا نمود که ضمن اینکه اشتغال موجود در این حوزه و کسب‌وکارهای وابسته به آن حفظ گردد، سفر و گردشگری مردم با امنیت و آرامش بهتری صورت پذیرد.

آنچه مشخص است اینکه دولت باید با تدوین راهبردهای مناسب از صنعت گردشگری محافظت نماید و مانع از رکود در صنعت گردشگری کشور گردد. صنعتی که طی یک دهه گذشته توانسته است جایگاه خود را در سیاست‌گذاری و تصمیم‌سازی بهبود داده و موجبات نقش‌آفرینی بیشتر در مؤلفه‌های اقتصادی اعم از ایجاد اشتغال و درآمدهای ملی کشور گردد، در این باره به نظر می‌رسد که باید مهمترین هدف دولت سلامت آحاد جامعه و درگام بعد حمایت از شاغلان (مستقیم و غیرمستقیم) این صنعت باشد. در این باره دولت تاکنون اقداماتی به شرح ذیل در نظر گرفته است.

مهمترین اقدامات دولت در طی این مدت

الف) استمهال حق بیمه سهم کارفرما برای دوره سه ماهه منتهی به اردیبهشت ماه ۱۳۹۹ توسط سازمان تأمین اجتماعی؛

ب) استمهال هزینه‌های برق و گاز مصرفی برای دوره سه ماهه منتهی به اردیبهشت ماه ۱۳۹۹ توسط وزارتخانه‌های نیرو و نفت؛
ج) سررسید چک‌های برگشتی صاحبان کسب‌وکارها (اعم از حقیقی و حقوقی) که سررسید چک‌های صادره آنها در بازه زمانی ۱۳۹۹/۱۲/۱ لغایت ۱۳۹۹/۲/۳۱ بوده و برگشت خورده و منجر به صدور گواهینامه عدم پرداخت گردیده حداکثر تا سه ماه پس از تاریخ برگشت چک‌های مذکور مشمول محرومیت‌ها و ممنوعیت‌های ناظر بر چک‌های برگشتی نمی‌گردد؛
د) استمهال یا بخشودگی کامل اجاره‌بهای اماکن و فضاهای گردشگری واگذار شده به بخش خصوصی در طول دوره تعطیلی فوق یا افزایش دوره بهره‌برداری حسب شرایط چارچوب واگذاری پس از تأیید کارگروه ذی‌ربط در وزارتخانه میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی؛
ه) اعطای تسهیلات با نرخ ۱۲ درصد به واحدها و کسب‌وکارهای آسیب‌دیده از شیوع ویروس کرونا (کسب‌وکارهایی که اشتغال خود را حفظ کرده‌اند) پرداخت خواهد شد. این تسهیلات دو ساله خواهد بود و اقساط آن بعد از چند ماه استراحت از مهر آغاز خواهد شد؛
ر) عدم اعمال محدودیت‌های تردد و مسافرت‌های بین شهری در انتهای اسفندماه ۱۳۹۸ و اعمال فاصله‌گذاری اجتماعی پس از گذشت چهل روز از ورود کرونا؛
ز) رفع محدودیت‌های تردد بین شهری از اول اردیبهشت
ش) اعلام مکرر وضعیت عادی از سوی مسئولان و تکذیب و اصلاح آن از سوی دیگر مقامات.

ارزیابی اقدامات دولت در حوزه گردشگری

اقدامات سلبی و ایجابی

آنچه در ابتدا می‌توان بیان نمود این است که قطعاً اعمال محدودیت‌های تردد و مسافرت‌های بین شهری قبل از تعطیلات مناسب‌تر، کارآمدتر و اثربخش‌تر از پایان مرحله اول تعطیلات نوروزی (۸ فروردین ماه) بود و به نوعی عدم هماهنگی و مدیریت واحد و یکپارچه جهت اعلام وضعیت و تکلیف هر بخش باعث سردرگمی بسیاری از افراد، خانوارها و کسب و کارها گشته است. مضافاً رفع محدودیت‌های مزبور از اول اردیبهشت باعث افزایش ۸۱ درصدی تردها به استان مازنداران (به عنوان یک مقصد اصلی گردشگری داخلی) شده است که می‌تواند موجب ایجاد موج دوم شیوع در این استان گردد.

در ارتباط با تصمیمات حمایتی می‌توان گفت تصمیمات دولت در حمایت از بخش‌های مختلف به‌ویژه صنعت گردشگری بیشتر ناظر بر بخش آشکار این صنعت است تا بخش پنهان و غیرمستقیم. متوسط جهانی سهم اشتغال کشورها از بخش گردشگری حدود ۱۰ درصد است که با فرض حدود ۲۴ میلیون نفر شاغل در کشور، سهم بخش گردشگری حدود ۲ میلیون نفر است. از این تعداد بیش از دو سوم آنها به صورت غیرمستقیم در صنعت گردشگری شاغل بوده و کسب درآمد می‌کنند (بخش پنهان) که در استخدام تأسیسات گردشگری نبوده و غالب آنها نیز به علت ماهیت فصلی بودن گردشگری، مشاغل فصلی هستند (بهار و تابستان فصول اصلی سفر). به علاوه بیش از ۸۰ درصد کسب‌وکارهای گردشگری از جنس بنگاه‌های کوچک و خرد هستند که بخش عمده‌ای از این شاغلان بدون پوشش بیمه به واسطه شغل و دارای اشتغال فصلی و فاقد پوشش بیمه‌ای هستند. حتی بسیاری از راهنمایان گردشگری که به‌طور مستقیم اشتغال آنها به گردشگری مربوط است در استخدام تأسیسات گردشگری نبوده و از پوشش بیمه‌ای خاصی برخوردار نیستند به طوری که حدود ۳ هزار نفر از این افراد هیچ گونه پوشش بیمه‌ای ندارند. لذا اعطای کمک و حمایت از تأسیسات گردشگری باعث می‌شود تا عملاً بخش زیادی از کسب‌وکارها و شاغلان مرتبط با صنعت گردشگری نتوانند از نتایج تصمیمات و اقدامات حمایتی دولت منتفع گردند. در نتیجه می‌توان گفت که بسته‌های حمایتی دولت برای تمامی فعالان، شاغلان و دست‌اندرکاران صنعت گردشگری کارآیی نداشته و صرفاً بخش بسیار محدودی از صنعت گردشگری را بهره‌مند خواهد نمود

به عبارتی می‌توان گفت با اعمال این سیاست‌ها، صاحبان کسب و کارها (تاسیسات گردشگری) بیشتر از شاغلان کسب‌وکارها- که عمدتاً از اقشار ضعیف و آسیب‌پذیر جامعه هستند- مورد حمایت قرار می‌گیرند، که این امر در واقع انحراف اعطایی تسهیلات و حمایت‌ها تلقی می‌گردد. بنابراین ضرورت دارد که نسبت به اصلاح تصمیمات و مداخلات پیش‌بینی شده اقدام عاجل صورت گیرد.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

با توجه سناریوهای مختلف ارائه شده توسط مراکز علمی و پژوهشی در سطح جهان، درخصوص آینده صنعت گردشگری و کرونا به نظر می‌رسد با ادامه روند موجود مبنی بر توصیه به در خانه ماندن و طرح فاصله گذاری اجتماعی، حداقل تا یک سال آتی، سفرهای بین‌المللی در حوزه گردشگری جهت جلوگیری از شیوع مجدد این بیماری، با تأخیر و ملاحظات خاصی همراه خواهد شد و کشورها به ویژه کشور ما، که غالب ورودی‌های آن از کشورهای همسایه (که دارای امکانات پیشگیری و کنترل کمتری نسبت به کشور ما هستند) این ملاحظات را جدی‌تر دنبال خواهند نمود. در این شرایط بهترین سناریو برای حفظ و حمایت از مشاغل مرتبط با گردشگری، حمایت ویژه از توسعه گردشگری داخلی (با رعایت پروتکل‌های بهداشتی ستاد مبارزه با کرونا) خواهد بود چرا که حدود ۸۰ درصد از گردش مالی صنعت گردشگری کشور توسط گردشگران داخلی ایجاد می‌شود و تحریک هدفمند تقاضا می‌تواند زیان ناشی از بحران کرونا را در این صنعت و کسب و کارهای وابسته به آن را به حداقل برساند.

از طرفی با توجه به سیاست‌های کنونی دولت در جهت رفع محدودیت‌های تردد بین شهری و استانی، سفر و گردشگری توسط عامه مردم در حال انجام است. به ویژه اینکه کشور در نیمه خردادماه ۱۳۹۹ با تعطیلات عید فطر و نیمه خرداد مواجه می‌باشد و فصل تابستان به عنوان فصل اصلی گردشگری ایرانیان را در پیش رو دارد. لذا از آنجا که کمتر از ۱۰ درصد اقامت مردم در اقامتگاه‌های رسمی (هتل‌ها، هتل آپارتمان‌ها، مهمانپذیرها، زائرسراها، مجتمع‌های گردشگری) می‌باشد و بیش از ۶۰ درصد آنها در کمپ‌های موقت (مانند چادر) و اقامتگاه‌های غیررسمی اسکان می‌یابند به نظر می‌رسد که بستن این تأسیسات گردشگری و مراکز رسمی نمی‌تواند کمک چندانی به کنترل این بیماری بنماید. به علاوه، اقامت در سکونت‌گاه‌های غیررسمی با وضعیت بهداشتی نه چندان مناسب می‌تواند سبب شیوع و گسترش این بیماری گردد. از طرف دیگر بسیاری از مراکز و جاذبه‌های گردشگری مانند موزه‌ها و سایت‌های تاریخی و فرهنگی که امکان مدیریت بازدید در آنها فراهم است می‌تواند با رعایت پروتکل‌های مورد تایید وزارت بهداشت و رعایت نکات طرح فاصله‌گذاری اجتماعی مانند کاهش تراکم حضور مردم در زمان بازدید، اضافه نمودن ساعات بازدید در طول روز، ضدعفونی نمودن بازدیدکنندگان در ورودی و خروجی موزه‌ها و... مجدداً بازگشایی گردد به نحوی که امکان سفر و گردشگری درون شهری و منطقه‌ای فراهم گردد، تا از حجم سفرهای غیرضرور خارج از شهر و منطقه کاسته شود، بار روانی ماندن در خانه کاسته شود و در نهایت کسب‌وکارهای مرتبط با این صنعت به حیات خود ادامه دهند. لکن، برای این مهم آنچه ضرورت دارد توزیع آسان و ارزان اقلام بهداشتی و پیشگیری به ویژه ماسک، دستکش و مواد ضدعفونی به صورت گسترده جهت استفاده عامه مردم می‌باشد. موضوعی که با وجود تولید مناسب اقلام مربوط، به جهت ناکارآمدی سیستم توزیع، سبب نارضایتی عمومی و امکان عدم رعایت مراقبت‌های بهداشتی توسط آنها شده است. حال که امور کنترل و مدیریت شیوع بیماری به خود مردم واگذار شده است و عمده اقدامات پیشگیرانه دولت، به توصیه رعایت نکات بهداشتی توسط مردم تقلیل یافته و محدودیت‌های تردد درون شهری و بین‌شهری برداشته شده است، لازم است ضمن مدیریت توزیع اقلام بهداشتی مورد نیاز، سفر و گردشگری مردم از سوی دولت به نحوی برنامه‌ریزی شود که ضمن ایجاد آسیب کمتر به کسب‌وکارهای صنعت گردشگری و مدیریت اوقات فراغت مردم، موجب تشدید وضعیت بیماری در کشور نگردد.